

JÓKAI ANNA

*Irányban maradni**

Hamvas Béla ír arról, hogy vannak írók és életművek, amelyek a halál előtt öt perccel még nagyon fontosnak látszanak, de a halál után öt perccel már nincsenek sehol – és vannak szellemi teljesítmények, melyek akár száz évig is rejtőzhetnek, hogy aztán mégis teljes romlatlanságban felragyogjanak. Németh László hagyatéka is ilyen: elévülhetetlen és elavulhatatlan. Ha őt olvassuk, egyszerre szomorodik el és ujjong fel a szívünk. Mert szomorú, majdnem kétségbeesítő, hogy ennyire nem változott lényegében az emberi léthelyzet és magyar sors; ugyanakkor mély devócióval tölt el ez a rendíthetetlen, csaknem prófétai tudatosság, ami hosszú évtizedek, szörnyű világegések, balul sikerült történelmi kísérletek után is változatlan erővel sugalmaz és oly aktuálisnak hat, mintha Németh László most is közöttünk élne. Drámába, regénybe, esszébe bárhol olvassunk bele: minden köthető a jelenhez és mindent tovább lehet gondolni.

...Mintha még mindig nem kifelé, hanem befelé mennénk a dzsungelbe, képzetlen vagy inkább a rosszban rutinos vezetőkkel, – a szószeros értelemben vett idegen-vezetőkkel, akik csábmosollyal lobogtatják elrajzolt, hamis térképeiket. Az embermassza privatizált, olajozott szállítása vagy az állami ide-oda zötyögtes: eredményét illetően egyre megy. A csapda – a felcícomázott, végső menedéknek álcázott úticél – az óvatlan utazót így is-úgy is benyeli. Németh László óv minket – bármily nyájas-nyálás az invitálás – a könnyelmű „beszállástól”. Bizony, a kupék oldalán gyorsan cserélhető a tábla. Hihetted: Nyugatra visznek, s máris haladtok Keletnek. Luxus kocsin indulsz, amit menetközben – szenderegésed alatt – szemrebbenés nélkül kifosztanak és átminősítenek marhavagonná.

Gyalog – mondja Németh László. Önerőből – üzeni. Persze, gyalog is van kockázat. Van, aki csak tévelyeg. Maga se tudja, merre. A csavargó a változatos-ságot kedveli. A hol ide-hol oda hektikus izgalma. A vándor terv szerint halad, maga a vándorlás számára az élvezet, a szakaszokat precízen kipipálja. A zárándok pedig vezekel, olykor egyszemélyben, mindenkiért.

Útonjárók. Valamennyien azok vagyunk. Némi jóindulattal: még az útonállók is. Vonakodnak a zsákmányt hátrahagyni. Pedig ilyen nehezékekkel tovább-haladásuk illúzió.

* Elhangzott október 6-án Hódmezővásárhelyen, a Németh László Társaság alapításának 20. évfordulójára rendezett irodalmi esten. (A szerk.)

De Németh László azt is tudja: nem elég a szüntelen vízszintes porát taposni. A vertikális emelkedés elkötelezettje. „Isten: ragaszkodás lelkünk magaslataihoz.” – kulcsmondata így szól. „Az élet egy ügy, egy zászló, amit török-szakad, föl kell valami belső lelki oromra ültetni.” A mestergerenda szintjét kell megemelni, a padló szintjét nem elég, mert „a lélek így megszorul, a műveltség fullaszt, s a tevékenységi kedv... hitetlenségé áporodik.”

Németh László akar valamit az étellel, s nem csupán az étlettől akar kicsikarni valamit. Nemcsak jobban élni, de jobbá lenni, Tolsztojt idézve.

A bibliai Jákob álmában megképződő lajtorja sejlik fel, amikor ezt írja: „Elég életkörülményeinket úgy rendezni, hogy minden napunkból egy fölfelé törő lépcsőt csináljunk, s az ember érzi, hogy a boldogság forrásai fakadnak fel.” Weöres Sándor varázsos sora is így zeng: „lélek lép a lajtorján.” És ugyanaz – szintén tőle – prózában: „Alattunk a föld, felettünk az ég, bennünk a létra.” Ez az alapgondolata 25 éve született regényemnek is. (Jákob lajtorjája)

A gimnasztikában lazító helyben-járás, a körbekarikába táncikálás, a rákszerű hátrálás nem segít; száz lépés előre a szakadék szélén pedig öngyilkosság. Balgáság zsákutcába dirr-durr lendülettel behajtani, vargabetűt tenni pedig pocskóllása a fogyó időnek.

És mit csinálunk, ki-mit csinál közülünk, most, 2007-ben, ezen a keserédes Magyarországon? ...és ezzel az édes hazával?

Mit csinálunk, mit csinálnak ma tanítóinkkal, tanárainkkal, akiknek legjobbjai nagyobb halhatatlanságot érhetnek el, mint egy középszerű, ám harsány író? Milyen sorsra jutnak példaembereink, az irgalom, a szeretet lemosolygott megcselekvői? A gyógyítók, az orvosok, a tömegé alázott „istenadta” nép? Németh Lászlóval kérdezzük. Választ vár. Egyenes gondolkodás szülte bátor tetteket. Németh László ránk pontos diagnózist, s követhető terápiát hagyott. Hiszen a „jelszavak alatt megindult a népek lökdösődése.” A látvány riasztó és gusztustalan. Nincs hova kivonulni. De „semmilyen nemzetközi megváltás sem mentheti meg a rajtunk átszálló életet a jövőnek, ha a népnek, melyben atomok voltunk, magvaszakadt.” „Át kell építenünk társadalmunk hatalmi struktúráját, hogy a gerinc megint a test középvonalába kerüljön.” (Debreceni kiskaté.)

Kegyencek bókolásba-görbült gerince, gerincferdülések terjedő kórsága, tovább-moccanásra képtelen, elmeszesedett gerincek – ki az, aki a gyógyítást legalább megkísérli?

– Ez bizony – mondja Németh László rendíthetetlenül – elsősorban a szellem emberének, a minőségi embernek a feladata. „Aki nemcsak szemtanúja annak, ami van, hanem bizonyosságtevő amellel, ami örök... Az írás: erkölcs.” S erkölcsi kérdés az író megítélő ítései esztétikai, morális helytállása is. (Nem véletlen, hogy ma Grezsa Ferencet is ünnepeljük!)

Az író felelőssége nagyobb, mint a lesüllyedtségében, ínségében ügyesen manipulálható többieké. Elvagyódás persze támadhat idillikusabb tájakra, szerencsésebb történelembe – de kibújni a sorsból lélekvesztés nélkül nem lehetséges.

„Az embernek ott kell maradnia, ahol van. Az a helyzet, amelyben vagyunk, nem véletlen: a világ szorította körénk... A szökés nem segít, itt kell kitartanunk.”

Van méltó írói magatartás, van minta:

„A magyar író feladata a világi hatalom tobzódásában vele szemben is helytálló szellemi megteremteni. Ha kétféle hatalom, temporális és spirituális közül az egyiknek meg kell alázkodnia a másik előtt, ne az alázkodjék meg, ami Istenhez közelebb áll.” Ha semmit nem, de legalább ezt megértené számos jeles litterátorunk, talán nem tartanánk ott, ahol ma tartunk... Vagy ha mégis reménytelen a küzdelem: akár a gyufa, villanás után elpusztulva bár, a szuroksötétben jelet adhatunk a menekülőknél...

Németh László azonban hitt abban, hogy a létóceán háborgó vizein hajózva, van part és van irányt jelző égi csillag, csak fel kell rá nézni a magasba. S ugyan bárkánk – a magyar bárka – bordázata rémisztően recseg-ropog, lazulnak az eresztékek, de nem vagyunk hajótöröttek. Még nem. Igaz, veszedelmesen csábító a téveszme szülte partvidék, a „Fata Morgana”, a tűzijáték szétrobbanó szíporka-csillagai. Nincs rettenetesebb, mint hurrázva rohamozni meg a semmit, és utána sorra beleveszni a habokba, miközben a kalóz-kapitány diadalmas vigyorral a halálfejesre cserélt lobogó alatt a fenntartott mentőcsónakba büntetlenül átszállhat.

Sem a céltalanság, sem a hamis cél nem ad értelmet az életünknek. Sem az individuumnak, sem a nemzetnek, sem a Földnek.

Élni csak akkor érdemes, ha a Kozmosz Ura nem tréfamester, s az Univerzum nem szellemi fogyatékosnak vagy éppen szörnyszülöttnek lökött minket a világba.

Akkor pedig

van honnan

van merre

és van miért

De ehhez a hosszú úthoz a robotkormány nem megbízható. A kormányos figyeljen a Navigátorra, s bizonyos mértékig a magunkválasztotta jól képzett kapitány is hozzá igazodjon.

...Merünk-e navigátorok lenni – az iránytű és az ég között cikázó éber pillantással – van-e hozzá tudásunk, bátorságunk: ez az írástudók felelőssége. A Németh László-i örökség. Mert a szerződtetett szalonzenekar tagjai ugyan ideig-óráig elszórakoztatnak, elodázhadják a pánikot, vész helyzetben elandalíthatnak, de végül ők is együtt fulladnak a minden rendű- és rangú utasokkal.

Nagy vihar van. Szemetet hord a szél, folyamatosan az arcunkba vágja. S mi magyarok, ott vagyunk, éppen a vihar közepén.

Mi a teendőnk? Irányban maradni. Ez a legnehezebb, de a legfontosabb is. Így élheti túl a remény a kísértő kétségbeesést.